

SARAXBORLAR SHASHMAQOM DEBOCHASI SIFATIDA

Saidakhmadova Sabrina Jo'shqin qizi

Buxoro davlat universiteti

Musiqa ijrochiligi va

madaniyat kafedrası

12-1 vokal 21 guruh talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada buyuk tariximizdan darak beruvchi musiqiy asarlar haqida bo'lib, uning ichki va tashqi tuzilishlari, tarixan shakllanishlari bo'yicha mulohaza yuritiladi.

Аннотация: В этой статье речь пойдет о музыкальных произведениях, которые намекают на нашу великую историю, и будут рассмотрены ее внутренние и внешние структуры, исторические образования.

Annotation; In this article, we will talk about musical works that hint at our great history, and we will consider its internal and external structures, historical formations.

Yosh avlodni ajdodlarimiz an'analari, qadriyatlari va madaniyati asosida tarbiyalash, ularda ma'naviy ahloqiy fazilatlarni shakllantirishda milliy musiqiy merosimiz, xususan maqomlar alohida o'rin tutadi. Ta'limni isloh qilishdagi konsepsiyalar, davlat ta'lim standartlari, qabul qilinayotgan qarorlar ham musiqa ta'limini yanada rivojlantirishga qaratilgan.

Buyuk qomusiy olim Abu Nasr Forobiy musiqa asarlarining inson vujudi ruhiyati, umuman ma'naviyati bilan chambarchas bog'liq ekanligini, musiqa inson kayfiyatini o'zgartirishdan tashqari uning butunlay ma'naviy qiyofasiga tahsir etishini psixologik va estetik jihatdan asoslab bergan. Musiqaning inson xulqini mukammal qilishi haqidagi fikr musiqiy estetik tafakkur tarixidagi juda katta yangilik bo'lib, unda musiqaning tarbiyaviy-ma'naviy ahamiyatiga alohida ehtibor berilgan.

Mumtoz musiqa inson moddiy va manaviy turmush talablari, ehtiyojlari va O'zini qurshab turgan tashqi muhitga, boshqa kishilarga bo'lgan munosabatlari natijasida paydo bo'lgan. Xalqning ichki ruhiyati, dunyoqarashi, intilishlari va orzu-havasi musiqa ohanglarida aks etib kelingan.

Shashmaqomda "sho'ba" degan tushuncha borki, sho'ba - (arab. – شَوْبَا soha, bo'lak, tarmoq, qism) – 1. shashmaqom ashula bo'limida maxsus nomga ega bo'lgan 1 va 2

guruhlarni tashkil etuvchi asosiy qismlar ifodasi. 2. sharq musiqa risolalarida maqom (parda) larning pastki yoki yuqorigi qismlaridan hosil etiladigan ma'lum 24 xil parda tuzilmalarining tarkibiy qismlari ifodasi.

Yuqoridagi sho'balarda usullarning birlamchi ko'rinishlari bayon qilingan bo'lsa, ular maqomlar o'zgargani sayin usullar ham variatsiyaga uchrab boradi. Buni Saraxbor sho'basi misolida ko'rib chiqamiz.

Buzruk maqomi ashula bo'limining birinchi guruh sho'balari taronalari bilan yaxlit turkum sifatida ijro etiladi. Ushbu guruh sho'balari turkumi Saraxbari Buzrukdan boshlanadi. U ikki chorak takt o'lchoviga mos doira usuli bilan ijro etiladi. Saraxbari Buzrukka aytiladigan she'r "*muzorei axrabi maqfufi mahzuf*", deyilgan bahrda bo'lib, "*mafoilun-foilatun-mafoilun-foilun*" tarzida talaffuz etiladi. Saraxbari Buzruk kuy rivojlanishi jarayonida tersiya, kvarta kvinta, oktava darajasidagi sakrama harakatlar hamda turli pardalarga ko'chishilar tez tez sodir bo'lib turadi.

Rost maqomida. Rost so'zi "to'g'ri", "haq" ma'nolarini anglatadi. Musiqa risolalarida aytilishicha, bu maqomning pardalariga juda ko'p kuylar va ashulalar mos tushgani uchun "Rost" deb nomlangan.

Rost maqomining ashula yo'llari kuy mavzulari jihatidan xilma-xildir. Ular birinchi va ikkinchi guruh sho'balaridan tarkib topgan. Birinchi guruh Saraxbari Rost, Talqini ushshoq, Nasri Ushshoq, Navro'zi Sabo sho'balari va Ufari Ushshoq qismidan iborat. Rost maqomi asosiy yo'llari uch xil kuy mavzudagi ashulalardan, ya'ni Rost, Ushshoq va Navro'zi Sabo ashula yo'llaridan iborat. Rost maqomining birinchi guruh sho'balari turkumining bosh mavzui bo'lgan Saraxbari Rost bilan boshlanadi. Undan so'ng uning 4 ta taronasi o'qiladi.

Saraxbari Rostning murakkan kuy qiyofasi tinglovchiga oson yetib boradi, kishida yuksak lirik kayfiyatlar uyg'otadi, ajoyib manzaralarini tasvirlab, voqelikni musiqiy-badiiy vositalari bilan tushuntiradi. Namud, avjlari esa kuy mazmunining rang-barang bo'limini ta'minlaydi va uning rivojlanishida muhim ahamiyat kasb etadi.

Navo maqomida¹. Navo Shashmaqom tarkibidagi uchunchi maqomdir. Uning tarixi ham uzoq o'tmish zamonlariga borib taqaladi. Navo atamasi forsa "kuy", "ohang" ma'nolarini bildiradi.

---

¹ I.Rajabov. Maqom asoslari. Toshkent – 1992. 59-b.

Navo maqomi ashula bo'limining birinchi guruh sho'balari saraxbor, talqin, uchta nasr va bitta ufar qismlardan tarkib topgan. Ular Saraxbori Navo, Talqini Bayot, Nasri Bayot, Orazi Navo, Xusayniy Navo deb nomlanadi.

Dugoh maqomida. Dugoh so'zi "ikki o'rin", "ikki joy" ma'nolarini bildiradi. Shashmaqom tarkibida Dugoh mustaqil maqom bo'lib, o'tmishdagi sho'ba mavqeini butunlay yo'qotgan.

Ashula bo'liming birinchi guruh sho'balari taronalari bilan yaxlit holda. Turkum tarzida ijro etiladi. Bu sho'balarning asosiy yo'llari Saroxbori Dugoh, Talqini Chorgoh, Nasri Chorgoh, Orazi Dugoh, Husayniy Dugoh sho'balari va ufari Chorgoh qismidir.

Segoh maqomida. Sharq musiqasiga doir manbaalarda segoh uch o'rin ya'ni torli cholg'ularining butun ton va yarim ton oralig'idagi uchta pardadan hosil etiladigan tovushlarni ifodalagan. Shashmaqom tarkibida esa 6 ta maqomlardan biri sifatida gavdalanadi.

Ashula bo'limi Saraxbori Segoh sho'basidan boshlanadi. U sakkiz bayt she'r bilan o'qiladigan o'n oltita kuy jumllaridan tarkib topadi. Saraxbori Segoh cholg'u muqaddimasidan boshlanadi.

Iroq maqomida. Iroq maqomi ham qadim zamonlardan mashxur bo'lib kelgan maqomlardan. U haqdagi ma'lumotlar tahminan bundan ming yil muqaddam bitilgan musiqaga oid yozma obidalarda tilga olinadi. Iroqning ashula yo'llar turkumi Saraxbori Iroq bilan boshlanadi. Bu ashula yo'lining kuy tuzilishi juda ham murakkab. Avvalo u kichik oktavaning "lya" pardasidan boshlanib, ikki yarim oktavagacha, ya'ni uchinchi oktavaning "re" pardasigacha ko'tariladi. Bu maqom diapazoni esa ko'pchilik erkak xonandalar ovozi uchun balandlik qiladi. Shuning uchun xozirda ansambllarda ashulaning baland qismini xotin-qizlar ijro etib to'ldiradilar. O'tmishda ovoz ko'lami keng xonandalargina Saraxbori Iroqni ijro eta olardilar.

Biz ushbu maqomlarga, xususan Shashmaqomning Saraxbor sho'balariga qaratilgan ishimizni yakunlar ekanmiz. Ayanan bugungi kundagi Saraxborlarga o'xshash ashula yo'llarini yaratish va tuzish bilan birgalikda uni ijro eta oladigan kuchli iqtidor va jarangli ovoz sohiblarini yetishtirmoq o'ta muhim masala. Ayniqsa bugungi ommaviy madaniyatning rijovlanib borishi davrida bu o'ta muhim masala.

Foydalangan adabiyotlar ro'yxati:

1. Kholmuradovna R. U., Obidovna R. M. Social norms, sanctions and personality //Вестник науки и образования. – 2020. – №. 21-2 (99). – С. 115-118.
2. Рамазонова У. Х., Сайфуллаева О. М. Развитие чувства ритма у детей //Проблемы науки. – 2021. – №. 1 (60). – С. 49-51.
3. Ramazonova U. X., Esanova M. J. An'anaviy xonandalik rivojida maqomlarning o'rni //Science and Education. – 2022. – Т. 3. – №. 1. – С. 496-501..
4. Ramazanova O. K., qizi Mustaqimova G. G. Formation and Development of National Musical Traditions //european journal of innovation in nonformal education. – 2022. – Т. file:///C:/Users/user/Downloads/Telegram Desktop/Бехруз Болтаев (2).rtf2. – №. 1. – С. 336-339
5. Рамазонова У. Х., Эсанова М. Ж. Подготовка молодых певцов к ансамблевому выступлению //Наука, техника и образование. – 2021. – №. 2-1 (77). – С. 88-91.
6. Kholmurodovna U. R. Formation of publicistic performing skills in singing. – 2021.
7. Ramazanova U. H., Muhamadova M. The spiritual impact of traditional sound exercises on the minds of students. – 2022.
8. Ramazanova O. K., Shukurov M. Historical development of status. – 2022.
9. ВАЖНОСТЬ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В НАУКЕ ОБ ОСНОВАХ ТЕХНИКИ ПЕНИЯ. Угиллой Холмуродовна Рамазанова, Мафтуна Бахадировна Давронова. 2023/12/15 International conference on multidisciplinary science Том1Номер 6 Страницы 94-96
10. ВНЕДРЕНИЕ И ПРИМЕНЕНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ ВСОЗНАНИИ СТУДЕНТОВ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ. Угиллой Холмуродовна Рамазанова, Малика Курбановна Нематова 2023/12/15 International conference on multidisciplinary science Том 1 Номер 6 Страницы 97-99
11. ПРЕПОДАВАНИЕ ОТВЕТВЛЕНИЙ ШАШМАКОМА НА УРОКАХ ТРАДИЦИОННОГО ПЕНИЯ КАК ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА. Угиллой Холмуродовна Рамазанова, Махлиё Джамилевна Эсанова 2023/12/15 International conference on multidisciplinary science Том1 Номер 6 Страницы 100-103
12. Ramazanova U. H., Muhamadova M. The spiritual impact of traditional sound exercises on the minds of students. – 2022.
13. Ramazanova O. K., Shukurov M. Historical development of status. – 2022.

14. Features of Sound Recording in the Uzbek Singing Art

U H Ramazonova. Procedia of Philosophical and Pedagogical Sciences ISSN 2795 (546X), 58

15. XORAZM MAQOMLARINING TALABALARGA O'RGATISH USULLARI

S Saidaxmedov. BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIY JURNALI, 324-326

16. O'n ikki maqom tizimi va uning o'ziga xos xususiyatlari .

PEDAGOGIK MAHORAT Ilmiy-nazariyva metodik jurnal Maxsus son 6 (3), 169-170

17. O'ZBEK MUMTOZ MUSIQASIDA SHASHMAQOMNING O'RNI VA AHAMIYATI

O Farangiz. TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI, 92-95

18. Подготовка молодых певцов к ансамблевому выступлению

У .Х. Рамазонова, М.Ж .Эсанова. Наука, техника и образование, 88-91

19. The spiritual impact of traditional sound exercises on the minds of students

U.H. Ramazonova, M. Muhamadova. Web of Scientist: International Scientific Research Journal 3 (3), 318-321

20. Талабаларда маънавий-ахлоқий тушунчаларни шакллантириш, гуруҳ билан ишлаш ва уни бошқариш тамойиллари .Ў.Х. Рамазонова. Scientific progress 1 (5), 586-590